

ВІДТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ЛОГІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ-КОМПОЗИТІВ У ПЕРЕКЛАДІ

RENDERING OF GERMAN LOGISTICS TERMS-COMPOUNDS IN TRANSLATION

Гармаш Т.А.,

orcid.org/0000-0001-6691-4815

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземної філології

Національного авіаційного університету

У статті досліджуються характерні ознаки німецькомовних термінів-комполітів логістичної галузі. Основна увага сфокусована на структурно-типологічних особливостях складних термінів та їх морфологічній будові. Розглянуто основні шляхи перекладу термінів-комполітів логістичної сфери з німецької мови українською. Виділено найбільш продуктивні прийоми передачі значень німецьких термінів-комполітів логістичної сфери українською мовою.

Ключові слова: словоскладання, терміни-комполіти, словотворча модель, структурно-типологічні особливості, еквівалент.

В статье исследуются характерные признаки немецких терминов-комполітов логистической среды. Основное внимание сфокусировано на структурно-типологических особенностях сложных терминов и их морфологическом строении. Были рассмотрены основные способы перевода терминов-комполітов с немецкого языка на украинский. Выделены наиболее продуктивные приемы передачи значений немецких терминов-комполітов логистической сферы на украинском языке.

Ключевые слова: словосложение, термины-комполіты, словообразующая модель, структурно-типологические особенности, эквивалент.

The article deals with distinctive features of German logistics terms-compounds. The primary focus is on structural and typological peculiarities of compound terms as well as their morphological structure. The main ways of translating compound terms from German into Ukrainian were also considered. The major ways of their translation are considered and the most efficient modes of rendering logistics compound terms into Ukrainian are distinguished.

Key words: stem-composition, compound term, word formation pattern, structural and typological peculiarities, equivalent.

Постановка проблеми. Оскільки мова науки віддзеркалює особливості людського пізнання, вивчення термінів з погляду їх становлення є одним із необхідних теоретичних аспектів формування науково обґрунтованих терміносистем. Вивчення термінів має істотне значення для розвитку тієї чи іншої галузі знань країни на певному етапі історичного розвитку. З кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. відбулося значне прискорення науково-технічного прогресу, яке сприяло появі великої кількості нових термінів у різних галузях знань. Цей так званий «термінологічний бум» був зумовлений насамперед високими досягненнями в соціально-економічній та науково-технічній сферах та необхідністю створення найменувань для наукових об'єктів і технічних винаходів, методів і технологій, які з'явилися останнім часом.

У німецькій мові найпродуктивнішим способом словотворення є словоскладання [2; 7; 9; 13]. Саме тому нові слова, в тому числі й терміни, у своїй більшості «створюються за рахунок утворення комполітів» [1, с. 6]. Науковці дають цьому таке пояснення: нові слова створені за допомогою засобів, які вже є в мові та найбільш опти-

мальні для передачі інформації, оскільки вони дозволяють висловити максимальну кількість відомостей у стислій та місткій формі [4; 5; 7]. Дослідження терміносистеми сфери логістики конче необхідне, тому що саме в цій галузі діяльності суспільства спостерігаються нові явища та процеси, які потребують точних номінацій. Не менш вагомим є той факт, що сучасний стан української наукової термінології характеризується зростанням тяжіння до міжнародних стандартів і водночас посиленням інтересу до власних національних надбань [6], тому задля успішної інтеграції вітчизняної логістики у світову важливо усвідомлювати зв'язок української логістичної терміносистеми з відповідними терміносистемами розвинутих європейських країн. Потреба аналізу особливостей усного та писемного спілкування українською та німецькою професійною мовою логістичної сфери стала підґрунтям для цієї розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сучасного словоскладання німецької мови розглядаються в роботах таких німецьких учених, як Й. Ербен [11], В. Фляйшер, І. Барц [12],

В. Мотч [13], Г. Пауль [14] та ін. Субстантивне словоскладання німецької мови було об'єктом дослідження В. Вашуніна [2], дієслівне – Н. Смоляра [8]. В. Карпюк [5] досліджував особливості типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови. Сучасні німецькі словотворчі студії представлені роботами Н. Гури [4], А. Статкевича, О. Фенчука [9], в яких автори досліджували складні терміни комп'ютерної галузі; в дослідженні О. Кучеренко [7] розглянуто лексичні інновації української та німецької систем термінів сфери цивільного захисту. Питання лінгвістичного та лексикографічного аналізу української термінології було порушено в працях О. Ковтун [6], окремі аспекти логістичної термінології розглянуто в дослідженнях Т. Гармаш [3].

Постановка завдання. Водночас, здійснивши розвідку означеної проблеми, можемо стверджувати, що серед сучасних досліджень відсутній структурно-типологічний аналіз складних німецьких термінів логістичної сфери. Таким чином, актуальність роботи визначається необхідністю вивчення процесів утворення термінів-комполітів логістичної сфери, а також недостатнім рівнем дослідження комполітів у німецьких текстах логістичної галузі та розробленості зазначеної проблематики з погляду мовних та перекладацьких особливостей. Мета дослідження полягає в аналізі логістичних термінологічних комполітів та з'ясуванні способів перекладу під час їх відтворення українською мовою. Дослідження виконано на матеріалі складних термінів сфери логістики, вибраних зі словника, представленого на фаховому он-лайн ресурсі LOGISTIK-LEXIKON. DE [www.logistik-lexikon.de] (вибірка складала 650 термінів).

Виклад основного матеріалу. Численні дослідження в лінгвістичному перекладознавстві засвідчують, що складні слова і словосполучення, від яких безпосередньо вони утворені, мають спільні і відмінні ознаки. Так, О. Кучеренко вважає, що складний термін становить неподільну структурну лексичну єдність, що відрізняє комполіт від словосполучення [7]. Суголосної думки дотримується В. Вашунін, який зазначає, що терміни-комполіти характеризуються семантичною єдністю, адже функціонують у тісному зв'язку із системою словосполучень і є вищим ступенем конкретизації, оскільки об'єднання в одному слові кількох основ дає можливість точно схарактеризувати предмети і явища за кількома ознаками [2, с. 78].

За нашими спостереженнями, терміни-комполіти не становлять значної за обсягом частини

українського термінофонду логістичної сфери. Проте в германських мовах, на відміну від української, словоскладання особливо розвинене. Наприклад, композиція (словоскладання) є основним словотворчим процесом у німецькій мові [12, с. 31; 13, с. 6]. Так, у німецькій термінології логістичної сфери надзвичайного поширення отримали складні слова, які утворюються шляхом поєднання кількох основ: *die Begegnungsverkehr*, *die Bedarfsermittlung*, *die Allgefahrendeckung*, *die Artikelklassifizierung*, *das Ausfuhrbegleitdokument*, *die Transportversicherung*, *das Begleitpapier* тощо. Серед переваг цього способу словотвору зазначають компактність та економність форми термінологічної номінації, а також точність відображення ознак терміну у відповідному термінологічному полі для позначення різних об'єктів дійсності. Крім того, складні терміни завжди коротші, ніж словосполучення, і цілісно оформлені, тобто відсутня необхідність граматичного оформлення першого компонента, що відіграє дуже важливу роль, особливо на письмі. Структура складного слова завжди бінарна, де основне слово є формальним й інформаційним стрижнем багатоконпонентного складного слова та визначає граматичні категорії складного слова, такі як рід, число, відмінок, а детермінатив уточнює, доповнює, розширює інформацію, передану основним словом. Своєю чергою детермінатив може складатися з двох та більше слів, які перекладаються різними частинами мови [11].

Залежно від кількості компонентів німецькомовні термінологічні сполучення можна поділити на дво-, три- та чотиричленні [5]. Результати проведеного дослідження дозволили дійти висновку, що найбільш поширеним типом складних логістичних термінів-комполітів німецької мови є двочленні терміни (73%): *der Absatz + die Logistik = die Absatzlogistik*, *begleiten + das Papier = das Begleitpapier*; *die Beschaffung + die Strategie = die Beschaffungsstrategie*, *die Distribution + die Logistik = die Distributionslogistik*, *die Einlagerung + der Schein = der Einlagerungsschein*, *die Karussell + das Regal = das Karussellregal*. Тричленні терміни представлені в значно меншій кількості (26,5%). Наприклад: *das Einzel + auftragen + die Kommissionierung = die Einzelauftragskommissionierung*, *frei + der Platz + das System = das Freiplatzsystem*, *die Güte + der Verkehr + das Zentrum = das Güterverkehrszentrum*, *kennen + die Zeichnung + der Pflicht = der Kennzeichnungspflicht*, *die Luft + der Fracht + der Brief = der Luftfrachtbrief*. Кількість чотиричленних складних термінів в аналізованому ресурсі

незначна – лише 3 термінологічні одиниці (0,5%): *der Kapital + rücken + der Fluss + die Zeit = die Kapitalrückflusszeit*, *die Palette + die Fläche + das Regal + der Lager = der Palettenflachregallager*, *der Fach + der Boden + das Regal + der Lager = der Fachbodenregallager*. Це можна пояснити тим, що композити, які утворені з більш ніж трьох основ, ускладнюють розуміння та не виконують умови стислості та чіткості, яким повинен відповідати термін [4].

Морфологічний аналіз складних термінів німецької логістичної термінології засвідчив, що вони мають різні складові частини. Оскільки термінологія логістичної галузі має субстантивний характер, то другим компонентом найчастіше виступає іменник, а у якості першого компоненту може виступати: іменник (*der Lager + die Logistik = die Lagerlogistik*, *die Begegnung + der Verkehr = der Begegnungsverkehr*), прикметник (*fest + der Abruf = der Festabruf*, *langsam + der Dreher = der Langsamdreher*, *bereit + die Stellung = die Bereitstellung*), дієслово (*liefern + die Qualität = die Lieferqualität*, *entladen + die Stelle = die Entladestelle*, *ist + bestand = der Istbestand*) прислівник (*mehr + der Weg + die Verpackung = die Mehrwegverpackung*, *nieder + der Flur + der Förderer = der Niederflurförderer*), числівник (*zwei + die Hand + die Bedienung = das Zweihandbedienung*, *ein + der Schub + das Regal = das Einschubregal*), займенник (*all + die Gefahren + die Deckung = die Allgefahrendeckung*) та прийменник (*zwischen + der Lager = der Zwischenlager*, *nach + die Lieferung = die Nachlieferung*).

Однак слід підкреслити, що продуктивність різних частин мови у творенні термінів-комполітів не однакова. Найбільшу функціональну активність мають основи іменників. Найуживанішою є модель S+S=S (71%): *die Kennzeichnung + die Pflicht = die Kennzeichnungspflicht*, *die Qualität + die Kontrolle = die Qualitätskontrolle*. Для складних термінів з прикметником в якості опорного компоненту характерна така словотворча модель: S+Adj=Adj: *die Saison + bedingte = saisonbedingte*, *der Auftrag + orientiert = auftragsorientierter*, *der Artikel + orientiert = artikelorientiert*, *der Prozess + orientiert = prozessorientiert*, *das Akkreditiv + konform = akkreditivkonform*, *das Papier + los = papierlos* та модель V+Adj=Adj: *bestellen + fix = bestellfix*. Терміни цих моделей вказують на предметно-якісні характеристики поняття.

Незважаючи на схильність фахової термінології до економії мовних засобів, тричленні та чотиричленні логістичні терміни, як було вже вказано, використовуються набагато рідше, ніж двочленні.

Зазвичай вони виражають різновид того чи іншого поняття, слугують для диференціації значення основного слова. Найпродуктивнішими є тричленні терміни, які утворюються за моделлю S+S+S=S: *das Kapital + der Rückfluss + die Zeit = die Kapitalrückflusszeit*, *der Teil + die Verwendung + der Nachweis = der Teilverwendungsnachweis*, *der Kragarm + das Regal + das Lager = das Kragarmregallager*, *die Waren + der Verkehr + die Bescheinigung = die Warenverkehrsbescheinigung*. Незначною є кількість термінів, що представлені моделлю Adj+S+S=S, наприклад: *klein + die Teile + das Lager = das Kleinteilelager*.

Загальна кількість чотиричленних логістичних термінів, виявлених в аналізованому нами ресурсі, є незначною і представлена моделлю S+S+S+S=S: *die Palette + die Fläche + das Regal + der Lager = der Palettenflachregallager*, *der Fach + der Boden + das Regal + der Lager = der Fachbodenregallager*.

Порівнюючи німецьку та українську мови, варто зауважити, що словоскладання не є провідним способом словотворення в українській мові. Зокрема, складні українські іменники утворюються в процесі словотворення і входять до словникового запасу мови, а словоскладання в українській мові не є індивідуально-мовним засобом вираження різноманітних зв'язків між предметами та явищами [7]. Отже, терміни-комполіти не становлять значної за обсягом частини українського термінофонду логістичної сфери. Морфологічний склад німецьких іменникових композитів відрізняється від українських більшою різноманітністю. Саме тому переклад німецькомовних складних іменників часто є непростою перекладацькою проблемою, яку важко вирішувати лише за допомогою словника. Інтерпретація композитів потребує комплексного підходу: врахування як значення словотворчої моделі, так і значення конститuentів композита, встановлення їх взаємозв'язку з контекстом, знання позначуваного предмета чи явища дійсності, тобто його референта чи денотата, та осмислення репрезентованої композитом концептуальної структури «з метою виявлення його прагматичної, композиційно-сислової та комунікативної структури, тобто визначення стратегії та тактики перекладу тексту, що є визначальним для успішної передачі змісту вихідного тексту мовою перекладу» [10, с. 69].

Оскільки в складних німецьких термінах остання частина завжди має основне значення і визначає при цьому граматичні категорії складного слова, то переклад складного слова слід починати

з уточнення значення основного компонента, складових частин, а потім з'єднати всі отримані значення. Під час перекладу складних логістичних термінів-комполітів з німецької мови значна увага має бути приділена точному відтворенню змісту терміноодиниці, тобто вибору слушного значення слова з кількох варіантів, яке відповідає контексту. Наприклад: *die Ladestation* – 1) вантажна станція, 2) зарядна станція (для зарядки акумуляторів); *das Ladegerät* – 1) зарядний пристрій, 2) вантажний пристрій тощо.

Таким чином, нами було виокремлено такі основні способи перекладу складних німецьких термінів логістичної сфери:

а) двома іменниками, один з яких у родовому відмінку. Конструкція з родовим безприймниковим іменником є основним способом перекладу німецьких складних слів, компоненти яких пов'язані відносинами належності або володіння [2]. Наведемо приклади: *die Lieferqualität* – *якість продукції, що постачається*, *die Lagerdauer* – *тривалість зберігання*, *die Fertigungsplanung* – *планування виробництва*;

б) словосполученням прикметника та іменника. Характерною особливістю української мови порівняно з німецькою є широкий ужиток відносних прикметників. Більшість німецьких складних термінів становлять означальні складні іменники з субстантивним першим компонентом, де перший компонент означає другий [2]. При цьому граматичне значення українського відносного прикметника збігається з граматичним значенням першого субстантивного компонента німецького складного іменника. Відносний прикметник в українській мові, як і перший компонент складного німецького іменника, вказує на ставлення до предмета чи поняття, і в цьому випадку ми перекладаємо складний термін словосполученням: «іменник з прикметником»: *die Ladebrücke* – *перевантажувальний міст*, *das Begleitpapier* – *супровідний документ*;

в) складним іменником: *der Barcode* – *штрихкод*, *der Ladungsfluss* – *вантажопотік*;

г) простим іменником, який відповідає німецькому складному терміну. У цьому випадку використовується прийом вилучення – відмова від передачі в перекладі семантично надлишкових слів: *der Frachtbrief* – *коносамент*, *die Bedarfsmenge* – *нонум*, *der Stauplan* – *карго план*;

д) транскодуванням, для передачі відсутнього відповідного поняття в мові перекладу: *die ABC-Analyse* – *ABC-аналіз*, *Spaghetti-Diagramm* – *діаграма спагеті*;

е) калькуванням для передачі комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу: *die Anpassrampe* – *вантажна рампа*, *die Datenbank* – *банк даних*;

є) експлікацією, яка є наразі найбільш продуктивним засобом перекладу логістичних термінів-комполітів, оскільки ця сфера економічної діяльності відносно недавно з'явилася на теренах України і ще не встигла знайти свої еквіваленти й закріпитися в мові перекладу. За допомогою експлікації передаються дво-, три-, чотирикомпонентні термінологічні одиниці: *der Langsamdreher* – *товар, який обмежений в оборотоздатності*, *das Lagerspiel* – *переміщення візка крана-штабелера*.

Висновки із цього дослідження та перспективи. Отже, наявність великої кількості безеквівалентних терміноодиниць щоразу ставить перекладача перед проблемою вибору того чи іншого способу їх передачі. Своєю чергою вибір шляху залежить від кількох передумов, як-то: від характеру тексту; від значимості лексики в контексті; від характеру самої лексики, її місця в лексичних системах мови перекладу й вихідної мови; від самих мов – їх словотворчих можливостей, літературної та мовної традиції. Пошук українських відповідників до німецькомовних термінів-комполітів логістичної сфери відбувається з урахуванням специфіки механізму термінотворення в обох мовах, дефінітивних параметрів термінів, особливостей спеціалізації формантів, характерних для термінологічних моделей. Двомовні словники економічних термінів не встигають фіксувати новотвори в логістичній терміносистемі, тому важливо, щоб перекладачі не лише майстерно володіли професійними навичками, а й були обізнаними в новітній спеціальній літературі з логістики.

Таким чином, переклад безеквівалентних термінологічних одиниць логістичної сфери вимагає ґрунтовних знань перекладацьких трансформацій та базових принципів словоскладання комполітів в німецькій мові, а також творчого підходу при передачі фахової інформації іншою мовою. Водночас проблема вивчення специфіки функціонування комполітів логістичної терміносистеми не може бути розкрита в межах однієї статті. Вона залишає широкі обрії для подальшого дослідження, адже терміносистема сфери логістики має відкритий динамічний характер й постійно поповнюється новими термінами, які позначають реалії сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипова И.В. Немецкие деривативы в переводе на русский язык. *Теория и практика германских и романских языков*. Калуга, 2000. С. 160–163.
2. Вашунин В.С. Субстантивные сложные слова в немецком языке. Москва, 1990. 159 с.
3. Гармаш Т.А. Зелена логістика: термінологічні аспекти. *Авіа-2017*. К., 2017 р., С. 1975–1978. URL : http://avia.nau.edu.ua/doc/avia-2017/AVIA_2017.pdf.
4. Гура Н.П. Структурно-типологічні особливості складних німецьких комп'ютерних термінів та їх переклад українською мовою. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. *Філологічні науки*. 2017. Кн. 1. С. 150–154.
5. Карпюк В.А. Особливості типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови. *Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки*. Філологічні науки. Луцьк, 2010. № 8. С. 427–431.
6. Ковтун О.В. Українська авіаційна термінологія: лінгвістичний та лексикографічний аналіз. *Ukrainistika na sveučilištu u Zagrebu: 20 godina: зб. наук. праць*. Загреб, 2017. С. 260–271.
7. Кучеренко О. Терміни-композиції в системі сучасної німецької термінології цивільного захисту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2013. № 765. С. 51–55.
8. Смоляр Н.П. Принципи класифікації дієслівних композитів у сучасній німецькій мові. *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки, 2011. Вип. 26. С. 310–313.
9. Статкевич А.Г., Фенчук О.О. Особливості навчання англійської та німецької комп'ютерної термінології студентів спеціальності «Інформатика». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2010. С. 176–180.
10. Сітко А.В., Струк І.В. Перекладацька неточність у перекладі фахового контенту веб-сайтів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*, 2018. С. 67–74.
11. Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. 5. Durchgearbeitete und ergänzte Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2006.
12. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 4. völlig neubearbeitete Auflage. Berlin-Boston: De Gruyter (Studium), 2012.
13. Motsch W. Deutsche Wortbildung in Grundzügen. [2. Aufl.]. Schriften des Instituts für Deutsche Sprache. Bd. II. Berlin; New York, 2004. 458 S.
14. Paul H. Deutsche Grammatik. Bd. V. Teil 4: Wortbildungslehre. Halle, 2005. 38 S.